

Het esbatement van den appelboom

**(Het esbattement over de appelboom)
in hedendaags Nederlands
en andere kluchten van de rederijkers**

Van Robert Castermans zijn ook verschenen:

**De klucht Nu noch (Toe maar) in hedendaags
Nederlands, andere kluchten, sproken en boerden,
Onderbroekenlol in middeleeuwse literatuur**

**Lanseloet van Denemarken en De heks in hedendaags
Nederlands, Een verkrachter of een verleider?**

**Hoofts Granida in hedendaags Nederlands,
P.C. Hooft Granida**

**Salarisonderhandelen, De beste strategieën en tips voor
een hoger salaris**

Zie over deze boeken:

www.salarisonderhandelen.nl

en

www.bravenewbooks.nl/robertcastermans > alle boeken

Robert Castermans

Het esbatement van den appelboom

**(Het esbattement over de appelboom)
in hedendaags Nederlands
en andere kluchten van de rederijkers**

**Met een uitgebreide toelichting
and with a summary in English of
The Farce of the Apple Tree**

Brave New Books

Voor jou

Copyright © 2020 Robert Castermans

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Vormgeving en omslag: Get Digital – Silvio van Ginkel

ISBN: 9789464181708

NUR: 621, 622, 307 – Literatuurgeschiedenis van de Lage Landen, Letterkunde, Toneel-, theater- en filmteksten, ook scenario's
Trefw.: Het esbatement van den appelboom, Het esbattement over de appelboom, klucht, esbattement, rederijkers, middeleeuwse literatuur, middeleeuwen, Nederlandse letterkunde, Nederlandse literatuur

Afb. voorplat: plafondfresco van Michelangelo Buonarroti (1475-1564) in de Sixtijnse Kapel in Vaticaanstad

INHOUD

WOORD VOORAF	7
INLEIDING	9
Esbattementen	9
<i>Rederijkers</i>	9
<i>Bekende esbattementen</i>	10
<i>Verbod van esbattementen</i>	14
Het esbattement over de appelboom	16
Samenvatting	18
Summary in English of The Farce of the Apple Tree	20
Personages	22
Aandachtspunten	26
Rijm	30
BIBLIOGRAFIE	35
Uitgaven van <i>Het esbattement van den appelboom</i>	35
Middel nederlandse woordenboeken	35
Overige literatuur	36
HET ESBATEMENT VAN DEN APPELBOOM (HET ESBATTEMENT OVER DE APPELBOOM)	
IN HEDENDAAGS NEDERLANDS	41
Nu begint een zinrijk esbattement	45
Eerste bedrijf	45
Tweede bedrijf	60
Derde bedrijf	67
Vierde bedrijf	71
BIJLAGE 1	81
<i>Het esbattement van de appelboom</i> van Herman Teirlinck ..	81
BIJLAGE 2	85
<i>The blessed apple tree</i> van Neville Denny	85
BIJLAGE 3	89
<i>The apple-tree</i> van Edwin Morgan	89

WOORD VOORAF

Het esbatement van den appelboom (*Het esbattement over de appelboom*) is waarschijnlijk de beste klucht van de rederijkers. Heden ten dage wordt het nog steeds gelezen en opgevoerd. Het is meermaals bewerkt en het is ook verschillende keren vertaald in het Engels. Er is zelfs een poppenspel van gemaakt.

De taal van *Het esbatement van den appelboom* is Middelnederlands. Voor een leek is dat vrij moeilijk te begrijpen en zonder annotaties loop je al snel vast. Daarom heb ik deze rederijkersklucht hertaald in hedendaags Nederlands.

Voor de hertaling heb ik dankbaar gebruikgemaakt van de uitgaven van *Het esbatement van den appelboom* en de Middelnederlandse woordenboeken in de bibliografie, met name het *Middelnederlandsch woordenboek* (het MNW). De oorspronkelijke tekst heb ik niet afgedrukt omdat deze uitgave bedoeld is om *Het esbatement van den appelboom* in hedendaags Nederlands weer te geven. Ik heb wel ruimschoots Middelnederlandse passages geciteerd, zodat je toch wat couleur locale kunt proeven. Wil je de volledige Middelnederlandse tekst ook lezen, dan kun je die met Google makkelijk vinden en vervolgens downloaden, dus met een paar muisklikken heb je die op je laptop. *Het esbatement van den appelboom* in het Middelnederlands is op de volgende webpagina's te vinden:

- https://dbnl.nl/tekst/_esb001esba02_01/_esb001esba02_01_0002.php#2
- https://dbnl.nl/tekst/_tro001fams02_01/_tro001fams02_01_0011.php#10

Vertalen is interpreteren. Vertalen is ook verminken. Ik heb ernaar gestreefd om de hertaling zo begrijpelijk en leesbaar mogelijk te maken, zodat je de tekst kunt lezen

zonder verklarende voetnoten. De hertaling is in doorlopend proza. Het eindrijm heb ik dus niet behouden. Wil je het slotrijm van Middelnederlandse teksten handhaven, dan krijg je erg onnatuurlijke zinnen en moet je af en toe woorden gebruiken die geen goede hertaling zijn. Enkele passages in *Het esbatement van den appelboom* zijn voor een hedendaagse lezer niet of nauwelijks te begrijpen. Daarom licht ik die toe in de paragraaf 'Aandachtspunten'. In citaten heb ik de spelling af en toe stilzwijgend gemoderniseerd of gecorrigeerd. Zo schreef je vroeger 'Middeleeuwen' en 'Renaissance' met een hoofdletter, maar tegenwoordig schrijf je de naam van een historische periode met een kleine letter, dus 'middeleeuwen' en 'renaissance' (zie het Groene Boekje, p. 124-125).

Ik vind het vaak wat overdreven om allerlei mensen bij naam te gaan bedanken in een boek. Volgens mij kun je dat beter persoonlijk, dus buiten het boek om doen. Eén uitzondering zij mij echter vergund. Graag bedank ik van harte Karen Anderson, *project archivist* aan de University of Bristol, omdat ze mij uitgebreide informatie over Neville Denny gemaild heeft, met name zijn in memoriam in de *University of Bristol Gazette* van oktober 1975 (zie Bijlage 2).

Voor op- en aanmerkingen hou ik me warm aanbevolen. Je kunt me die laten weten via de pagina 'Contact' van www.salarisonderhandelen.nl

Robert Castermans
Amsterdam, oktober 2020

INLEIDING

Esbattementen

In de rederijkerstijd heet een klucht een 'esbatement'. De hedendaagse spelling is 'esbattement', dus met dubbele -t. Een esbattement ofwel rederijdersklucht is een kort toneelstuk met een anekdotisch en vaak komisch karakter. De rederijders noemden een klucht naar het Oudfrans een 'esbatement'. Het Franse woord *s'ébattre* betekent 'zich vermaken'. Het esbattement heeft rond de 500 versregels en is vaak komisch omdat het de stemming wil verhogen. Esbattementen werden namelijk opgevoerd op kermissen, jaarmarkten, met Pinksteren, tijdens Vastenavond, bij de Blijde Inkomst van een nieuwe vorst en op veel andere feesten. Een esbattement werd meestal 's avonds opgevoerd, nadat 's middags een serieuzer zinnespel was vertoond. Een zinnespel ('spel van sinne') is een ernstig toneelstuk met *sinnkens* ofwel allegorische personages, zoals *Bedrieghelic Waen*, *Fraudelic Schijn*, *Quaet Gelove* en *Vleischelijcke Sin*. Er zijn ongeveer zeventig esbattementen bewaard gebleven. De meeste esbattementen zijn anoniem. Het was onder de rederijders niet gebruikelijk om hun naam te vermelden.

Rederijders

De rederijders domineerden het literaire leven van grofweg 1450 tot 1550. Ze hielden zich voornamelijk bezig met het schrijven en voordragen van gedichten en het schrijven en opvoeren van toneelstukken, bij voorkeur in onderlinge wedijver. De wedstrijden werden zowel binnenskamers gehouden als op grote meerdaagse festivals, waar rederijderskamers van heinde en verre op afkwamen. Zo'n groot feest van de rederijders heette een landjuweel.

Een rederijderskamer ('camer van rhetorike') was een vereniging waarin rederijders de dichtkunst en de toneelkunst beoefenden. De Bourgondische

Nederlanden telden tussen 1400 en 1600 zo'n 284 erkende rederijderskamers. Hiervan bevonden zich er 227 in het zuiden, voornamelijk in Vlaanderen en Brabant. Rond 1500 waren zo'n zeventien kamers actief. In het hele gebied van de toekomstige Republiek werden dat er in de loop van de 16de eeuw zo'n 75. Bekende rederijderskamers waren bijvoorbeeld De Egelantier in Amsterdam, De Violieren in Antwerpen en Trou Moet Blijcken in Haarlem. De Egelantier werd begin 17de eeuw geleid door P.C. Hooft (1581-1647).

Aan het hoofd van een rederijderskamer stond de 'Prince', de erevoorzitter of beschermheer. De artistieke leider van het genootschap was de factor (= maker). Die schreef zelf de belangrijke gedichten en toneelstukken waarmee de vereniging naar buiten trad.

Een zeventiende-eeuws spreekwoord luidde: 'Rederijders, kannekijkers!' Een kannenkijker is een drinkebroer en was een spotnaam voor de rederijders. Met hun drinkgelagen en feesten hadden ze deze bijnaam verworven.

De beste dichters uit de rederijderstijd zijn Anthonis de Roovere (circa 1430-1482), Anna Bijns (1493-1575) en Cornelis Everaert (circa 1480-1556). Anna Bijns is nooit lid van een rederijderskamer geweest, waarschijnlijk omdat zij een vrouw was. Matthijs de Castelein (circa 1485/1489-1550) voltooide in 1550 *De const van rhetoriken*, een handleiding voor het dichten, maar deze poëtica werd pas 5 jaar na zijn dood, in 1555, uitgegeven. Zijn inspiratiebron was *L'art de la rhétorique* (1493) van de Franse dichter Jean Molinet (1435-1507).

Bekende esbattementen

Het esbattement van den appelboom is een van de bekendste esbattementen. Drie andere bekende esbattementen zijn:

1. *Plaijerwater* (Water om iemand te foppen, Nepwater). Werenbracht en zijn vrouw runnen een herberg. Zijn vrouw doet net alsof ze erg ziek is. Hij moet *plaijerwater* voor haar gaan halen, dat haar zogenaamd kan genezen van haar ziekte. Ze zegt hem dat dit water te vinden